

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА**



ВАСИЛЬЧУК Євген Олегович

УДК 329.78«1991/2015»(477)(043)

**МОЛОДІЖНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ РАДИКАЛІЗМ ТА ЕКСТРЕМІЗМ
У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ**

23.00.03 – політична культура та ідеологія

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора політичних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі політології та державного управління Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Науковий консультант – доктор філософських наук, професор
Вашкевич Віктор Миколайович,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
завідувач кафедри філософії мови,
порівняльного мовознавства та перекладу.

Офіційні опоненти : доктор політичних наук, професор
Денисенко Валерій Миколайович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка, завідувач кафедри
теорії та історії політичної науки;

доктор політичних наук, професор
Денисюк Світлана Георгіївна,
Вінницький національний технічний університет,
професор кафедри суспільно-політичних наук;

доктор політичних наук, професор
Котигоренко Віктор Олексійович,
Інститут політичних і етнонаціональних
досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України,
головний науковий співробітник
відділу національних меншин.

Захист відбудеться 27 квітня 2016 року о 14 годині, на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.12 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано 26 березня 2016 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради



О. Я. Волянюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження зумовлена стрімким наростанням екстремістських і терористичних викликів, загроз безпечному існуванню людини, суспільства й Української держави. Спекулюючи на соціальних, економічних, політичних й етноконфесійних проблемах, використовуючи популістські методи політичної боротьби і нестримну соціальну демагогію, екстремістські угруповання здобувають певну підтримку серед населення. Збурення ними протестних настроїв, демонстративне ігнорування прав і свобод людини, схильність до свідомого спрощення суспільно значущих проблем шляхом формування колективного образу «ворожих сил», до яких потрапляють посадові особи органів державної влади, політичні опоненти, окремі національні та релігійні групи, зумовлюють суттєві ускладнення демократичного політичного розвитку України та її окремих регіонів. Це призводить до дезорганізації, а в окремих випадках і до блокування діяльності державних установ, спалахів насильства, поширення сепаратистських рухів, які значною мірою дістають організаційну, фінансову, матеріально-технічну, ідеологічну, а подекуди й військову підтримку з-за кордону.

Особливо небезпечною є тенденція втягнення молоді до діяльності екстремістських угруповань. Шляхом підкупу або відвертого обману, використовуючи властивий молоді романтизм і бунтарський дух, енергію та заповзятість, маніпулюючи її патріотичними почуттями, екстремісти пропонують молодим людям утопічне, ерзац-героїчне, сповнене «особливим сенсом» життя, для досягнення власних соціально-деструктивних цілей. З огляду на це, особливої значущості набуває відпрацювання системи деактивації виявів політичного радикалізму та екстремізму, яка сприятиме консолідації українського народу, розвитку його демократичної політичної культури та цивілізованих форм політичної участі, усуненню гострих конфліктних виявів, розв'язанню соціальних суперечностей.

Радикалізм та екстремізм як специфічні форми соціальної активності характеризуються здатністю поширюватися на різні сфери суспільного життя. Тому дослідження цих феноменів є актуальним для різних галузей соціогуманітарних наук. Визначальну роль у формуванні теоретико-методологічних засад дисертації відіграють концепції соціалізації, соціальної аномії та девіантності (Е. Дюркгейм, Ю. Зубок, Р. Клауорд, А. Коен, В. Лисовський, Р. Мертон, Л. Оулін, Т. Парсонс, Т. Селлін, В. Чупров, В. Шубкін та інші), а також концепції соціального конфлікту (М. Вебер, Е. Геллнер, Е. Гідденс, Р. Дарендорф, М. Дойч, Г. Зіммель, Л. Козер).

Специфічна ціннісно-нормативна орієнтованість радикалістських ідеологічних доктрин актуалізує наукові праці розробників теорії контркультури (Ю. Давидов, Дж. Йінгер, Г. Маркузе, А. Мельвіль, Л. Мельникова, В. Молчанов, К. Мяло, І. Роднянська, Т. Роззак, Ч. Рейч).

Стрімке поширення радикалістських тенденцій у сучасному молодіжному середовищі зумовлює значущість наукових розробок, присвячених осмисленню ціннісних орієнтацій, політичної комунікації, демократичної політичної культури сучасної молоді (В. Андрущенко, О. Бабкіна, В. Бебик, М. Бойчук, Є. Бородін, І. Варзар, В. Вашкевич, О. Голобуцький, М. Головатий, В. Головенько, В. Горбатенко, С. Денисюк, В. Денисенко, М. Дмитренко, А. Карнаух, О. Корнієвський, В. Корнієнко, В. Котигоренко, М. Остапенко, М. Перепелиця, Ю. Шайгородський, В. Якушик та інші).

Для сучасної політичної науки актуальним залишається дослідження ідеологічних аспектів політичного радикалізму та екстремізму. Аналіз цих явищ в ідеологічному вимірі обумовлюється актуалізацією форм політичної соціалізації та політичної участі, характерних для перехідних суспільств, які перебувають у стані системної кризи. Вияви радикалізму й екстремізму зазвичай спричинені фрагментарністю політичної культури, деформаціями у сфері міжнаціональних та етноконфесійних відносин, поширенням соціально-протестних ідей серед депривованих прошарків населення.

Дослідження особливостей, тенденцій і закономірностей поширення політичного радикалізму та екстремізму в молодіжному середовищі України є вагомим науково-теоретичною і прикладною проблемою. Ефективність її вивчення передбачає насамперед аналіз ідейно-культурних джерел, специфічних чинників та механізмів ескалації, що уможливить декодувати ідейні настанови й ідеологічні постулати вітчизняного політичного радикалізму, з'ясувати сутність символічних вчинків екстремістських угруповань, які мають відверто антиправовий характер. Це дасть змогу визначити параметри і значущі тенденції впливу на молодіжну свідомість радикалістських настанов, алгоритмізувати особливості екстремального мислення для розроблення і реалізації ефективної системи превентивних заходів із боку вповноважених органів держави, спрямованих на виявлення, запобігання та протидію виявам політичного радикалізму й екстремізму.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тему дисертації затверджено Вченою радою Національного інституту стратегічних досліджень (протокол № 1 від 30 січня 2013 р.), уточнено Вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 6 від 29 жовтня 2015 р.). Окремі положення дисертаційного дослідження виконано в межах наукового проекту Національного інституту стратегічних

досліджень «Конституційний процес та розвиток демократичних інститутів в Україні» (2013–2014 рр.; № 0113U001164).

Метою дослідження є обґрунтування природи та виявів радикалізму та екстремізму у політичному житті суспільства, встановлення їхньої ідейно-політичної сутності, визначення об'єктивних умов і чинників ескалації, особливостей і тенденцій поширення, аналіз чинного законодавства й формування рекомендацій щодо профілактики, запобігання та протидії цим явищам у молодіжному середовищі України.

Згідно з визначеною метою в дисертації передбачено розв'язання таких **завдань**:

– проаналізувати концептуальні та теоретико-методологічні підходи до дослідження ціннісно-нормативних аспектів ідеології молодіжного політичного радикалізму та особливостей поширення екстремістських практик серед сучасної української молоді;

– з'ясувати закономірності й особливості поширення специфічних ідей і цінностей політичного радикалізму та екстремізму у молодіжному середовищі в умовах системної кризи перехідного українського суспільства;

– охарактеризувати політико-правову сутність загроз і викликів національній безпеці України з боку суб'єктів молодіжного радикалізму та екстремізму;

– проаналізувати ідейно-культурні, релігійні й субкультурні витоки екстремістських спільнот та класифікувати наявні у молодіжному середовищі сучасної України течії радикалізму за ідейно-політичним спрямуванням;

– окреслити та проаналізувати соціально-економічні, соціокультурні та суспільно-політичні чинники, що зумовлюють правокультурну деформацію ціннісно-нормативної системи сучасної молоді та спричиняють ескалацію радикалістських ідей та екстремістських практик у сучасній Україні;

– висвітлити концептуальні засади політико-правових стратегій, спрямованих на запобігання руйнуванню ціннісно-нормативної системи сучасної молоді й протидію поширенню деструктивних радикалістських ідей та екстремістських псевдоцінностей серед молоді України;

– визначити та науково обґрунтувати пріоритетні напрямки вдосконалення інституційно-правового забезпечення державної політики у сфері профілактики ціннісно-нормативної дерегуляції суспільно-політичної діяльності сучасної молоді, запобігання і протидії проникненню і поширенню серед молодих людей деструктивних ідей та екстремістських псевдоцінностей;

– сформувати авторські рекомендації щодо розроблення і впровадження освітніх, соціокультурних, інформаційно-психологічних технологій деактивації виявів політичного екстремізму в молодіжному середовищі України.

Об'єктом дослідження є радикалізм та екстремізм у суспільно-політичному житті.

Предметом дослідження є прояви політичного радикалізму та екстремізму в сучасному молодіжному середовищі України.

Методологічна основа дослідження. Специфіка предмета дослідження зумовлює поєднання наукових принципів, методів та методологічних підходів задля здійснення системного аналізу феномена радикалізму й екстремізму, особливостей поширення цих явищ у сучасному молодіжному середовищі України. Неупередженість та незалежність наукових суджень забезпечують принципи науковості, об'єктивності, багатоаспектності, всебічності, ідейного плюралізму, соціального детермінізму, діалектики, конкретності, історизму, цілісності, системності, комплексності та інші.

Поєднання таких методів наукового пошуку як аналіз, синтез, абстрагування, аналогія, узагальнення, індукція, дедукція, утворило загальнологічну композицію дисертаційного дослідження. Зокрема, застосування аналізу дозволило здійснити ідейно-політичну класифікацію екстремістського середовища в Україні шляхом виокремлення, розподілу і групування за ідейно-культурними джерелами екстремістських течій. Синтез був застосований при дослідженні екстремістського середовища як складного соціального явища з низкою притаманних йому суспільно-політичних, ідеологічних, соціокультурних, соціопсихологічних характеристик. Необхідність усунення несуттєвих властивостей та ознак досліджуваних явищ задля конкретизації наукового інтересу актуалізувало використання такого методу як абстрагування. Аналогія як дослідницький метод дозволив виокремити й зафіксувати спільні методи маніфестації у суспільному житті різних молодіжних екстремістських угруповань. Використання методів індукції та дедукції дозволило виявити і дослідити найпоширеніші вияви радикалізму та екстремізму в суспільному житті. Формування отриманих наукових результатів дослідження у систему висновків стало можливим завдяки використанню методу узагальнення.

Застосування спеціальних політологічних методів дозволило здійснити комплексне дослідження сутності радикалізму й екстремізму. Системний підхід забезпечив усебічне вивчення цих явищ з урахуванням впливу на їхній розвиток низки об'єктивних соціальних чинників. Виявлення логіки взаємовідносин і внутрішніх зв'язків в екстремістському середовищі, їхнього функціонального призначення стало можливим завдяки використанню структурно-функціонального аналізу. Вивчення ідейно-культурних джерел радикалістських ідеологічних доктрин, процесів формування інтолерантних ідей у свідомості здійснювалися за допомогою психологічного підходу.

Вагомим для дослідження є і політико-комунікативний метод, застосування якого дало змогу виявити тенденції субкультуризації екстремістських угруповань, установити механізми конспірування їхньої діяльності шляхом створення системи розпізнавальних знаків, особливостей мовленнєвої культури, специфічних ритуалів тощо.

Біхевіористський метод дозволив дослідити особливості реалізації радикалістських настанов та інтолерантних ідей у соціальній практиці активу екстремістських угруповань. Україн важливим для дослідження є соціологічний підхід, завдяки якому вдалося виявити вплив процесів соціалізації та адаптації на формування демократичної політичної культури сучасної молоді.

Інституціональний підхід був застосований під час аналізу інституційно-правового забезпечення запобігання і протидії виявам екстремізму в Україні. Використання порівняльного аналізу дозволило визначити особливості законодавчої практики західноєвропейських та пострадянських країн у сфері запобігання і протидії виявам екстремізму та сформулювати рекомендації щодо вдосконалення правового забезпечення органів державної влади України у сфері нейтралізації екстремістських викликів і загроз.

Використання під час безпосередніх контактів з об'єктами дослідницької уваги низки емпіричних методів дослідження (спостереження, опис, аналіз документів) дало змогу отримати інформацію про особливості виявів екстремізму в реальному житті, зафіксувати сутнісні ознаки його суб'єктів. З огляду на специфіку дослідження, до джерельної бази дисертації увійшли матеріали з архівів об'єднань громадян екстремістської спрямованості.

У процесі підготовки наукової праці використано нормативно-правову базу України та інших держав; статистичні матеріали державних установ, відомств та організацій; результати соціологічних досліджень, проведених Інститутом соціології НАН України та неурядовими організаціями (Київський міжнародний інститут соціології (КМІС), Неурядова організація «Інститут прав людини і запобігання екстремізму та ксенофобії» (ПЛІЕКС)); широке коло періодичних видань і результатів наукових досліджень.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першим у вітчизняній політичній науці комплексним дослідженням виявів радикалізму та екстремізму в молодіжному середовищі України. Авторська концепція розкривається через системний аналіз сутності ідеологічних доктрин політичного радикалізму та екстремізму, виявлення закономірностей, особливостей і тенденцій їх поширення серед української молоді, дослідження ідейно-культурних джерел, установлення логіки і механізмів формування радикалістських доктрин, визначення чинників ескалації екстремізму в Україні. На захист виносяться окремі положення наукової новизни.

Уперше:

– досліджено закономірності й тенденції поширення політичного радикалізму та екстремізму в молодіжному середовищі України, сформульовано висновок про зумовленість цих явищ невизначеним соціальним статусом молодої людини, кризовими соціально-економічними, суспільно-політичними та духовно-культурними чинниками у перехідному суспільстві. Стверджується, що такі реалії приводять до пошуків альтернативних можливостей власної самореалізації, перенесення соціальної активності у кримінальну площину, актуалізації протестної політичної культури і протестної поведінки. На основі аналізу об'єктивних чинників ескалації політичного радикалізму та екстремізму в молодіжному середовищі України обґрунтовано, що поширення радикалістських ідей та екстремістських практик свідчить про певний рівень розбалансованості суспільної системи, а зростання таких деструктивних впливів зумовлюється діалектичним зв'язком психосоціального стану індивіда з наявними соціальними умовами існування;

– проведено ґрунтовний аналіз культурно-ідеологічних засад політичного радикалізму та екстремізму в Україні, досліджено механізми формування радикалістських ідеологічних доктрин, виявлено ремінісценції, альянзи та прямі текстуальні запозичення з різноманітних літературних, ідеологічно ангажованих творів. На підставі цього розроблено авторську класифікацію екстремістського середовища, згідно з якою у структурі лівого радикалізму виокремлено рух «нових лівих», консервативно-комуністичну, лівонаціоналістичну та анархічну ідейно-політичні течії. Правоекстремістське середовище презентовано традиціоналістською і модерними націоналістичними течіями та зарубіжними ідеологічними впливами;

– проаналізовано сугестивні можливості субкультурних і релігійних джерел політичного радикалізму та екстремізму в Україні. Визначено, що використання духовно-екстатичних практик дозволяє досить ефективно маніпулювати свідомістю і поведінкою низового членства екстремістських угруповань при реалізації протиправних заходів;

– здійснено структурування та аналіз загроз національній безпеці України з боку екстремістських спільнот і саморадикалізованих осіб. Визначено, що до екстремістських мають бути віднесені спроби насильницької зміни засад конституційного ладу і посягання на територіальну цілісність країни; посягання на безпеку держави; пропаганда насильства, війни, поширення інформації провокаційного спрямування, що підриває авторитет і престиж України, органів державної влади, осіб, уповноважених на виконання функцій держави;

– враховуючи незворотність європейського вибору України, розроблено й обґрунтовано перспективні шляхи законодавчого забезпечення профілактики і

запобігання виявам політичного радикалізму та екстремізму, запропоновано освітні, соціокультурні та інформаційно-психологічні технології протидії цьому явищу в молодіжному середовищі, спрямовані на консолідацію зусиль органів державної влади та громадських інституцій щодо поширення освітньо-виховного впливу на молодих людей з метою формування у них принципів толерантності, терпимості, миролюбності, доброзичливості, готовності допомагати іншим.

Поглиблено:

– аналіз теоретичних підходів до феноменів політичного радикалізму та екстремізму, що дозволило встановити їх смислову еволюцію, згідно з якою, радикалізм є соціально-психологічним мотиватором та ідейним обґрунтуванням специфічної поведінкової практики окремих індивідів, груп і спільнот, орієнтованим на досягнення суспільних змін насильницьким шляхом. Екстремізм розглядається як різновид соціальної деструкції, що супроводжується порушенням прав і свобод людини, розбалансуванням системи суспільних відносин, дезорганізацією владно-політичних інститутів тощо;

– тезу про суспільну небезпечність екстремізму, яка виникає з його соціально-конфліктної природи і зумовленості соціально-економічними, соціокультурними, політичними, духовно-ідеологічними чинниками. Екстремістська практика окремих суб'єктів суспільно-політичного життя спричиняє використання ними терористичних методів для досягнення власних цілей, що складає особливі загрози сучасним суспільствам;

– обґрунтування напрямів профілактики, запобігання і протидії виявам політичного радикалізму та екстремізму в демократичному суспільстві через упровадження практики компромісів для вирішення проблемних питань у різних сферах суспільного життя.

Набуло подальшого розвитку:

– уявлення про роль процесів дезадаптивності та диссоціалізації молодого людини в мінливих умовах суспільного життя, що негативно позначаються на формуванні її демократичної політичної культури, толерантних форм політичної участі, зумовлюють виникнення і поширення соціально-негативістських тенденцій у молодіжному середовищі;

– розуміння ролі незаконних воєнізованих формувань як суб'єкта екстремізму, їх ролі в ескалації соціальних конфліктів, що зумовлює дезорганізацію діяльності владно-політичних інститутів в Україні;

– положення про необхідність суттєвого вдосконалення інституційно-правового забезпечення політики держави у сфері профілактики, запобігання і протидії виявам політичного радикалізму та екстремізму в Україні, його

відповідність міжнародним правовим стандартам щодо здійснення превентивно-профілактичних заходів; унеможливлення перетворення антиекстремістського законодавства на інструмент утиску інакомислення та опозиційно налаштованих політичних сил;

– теза про необхідність посилення соціально-профілактичної роботи серед української молоді з метою недопущення виявів екстремізму у політичному житті суспільства, яка має поєднувати зусилля громадськості та вповноважених державних органів.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів полягає у розробці авторської концепції осмислення світоглядних, ідейних та політико-культурних основ радикалізму й екстремізму у політичному житті суспільства, що розвиває сучасні загальнотеоретичні уявлення про сутність і проблемні питання розвитку політичної культури та ідеології. Основні положення дисертації можуть стати теоретико-методологічною базою для поглиблення досліджень, пов'язаних із поширенням різноманітних політичних аномалій у молодіжному середовищі. Матеріали дисертації можуть бути використані в процесі розроблення лекційних курсів і спецкурсів зі соціально-політичних дисциплін, реалізації науково-дослідницьких проектів тощо.

Висновки дисертації можуть використовуватись у науково-експертній та аналітико-прогностичній діяльності при визначенні перспектив трансформації сучасних ідеологій, політичної культури, формуванні та реалізації державної політики у сфері профілактики, запобігання і протидії загрозам національній безпеці України з боку саморадикалізованих осіб, молодіжних екстремістських спільнот і терористичних угруповань. Результати дослідження доцільно долучити для вдосконалення наявного законодавства у сфері протидії загрозам і викликам національній безпеці держави, розроблення та реалізації заходів, що стосуються профілактики цієї соціально небезпечної поведінкової практики в різних сферах суспільного життя.

Результати наукових досліджень упроваджено у науково-дослідну та навчальну діяльність Державної автономної освітньої установи вищої професійної освіти «Невінномиський державний гуманітарно-технічний інститут» (акт від 28.10.2013 № 06-16/3254), Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (акт від 13.11.2013 № 11), Могілівського вищого коледжу МВС Республіки Білорусь (акт від 26.12.2013 № 7), Освітньої установи «Академія Міністерства внутрішніх справ Республіки Білорусь» (акт від 08.01.2014 № 17), Уфимського юридичного інституту МВС Росії (акт від 24.01.2014 № 10), Казанського юридичного інституту МВС Росії (акт від 28.01.2014 №16), Академії управління при Президентові Республіки Білорусь (акт від 17.02.2014 № 14), Калінінградської філії Санкт-Петербурзького

університету МВС Росії (акт від 25.02.2014 №11), Національного інституту стратегічних досліджень (довідка від 15.04.2014 № 293/296), Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (акт від 12.05.2014 № 183/03). Розроблені наукові рекомендації враховано в діяльності Черкаського міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді Департаменту освіти та гуманітарної політики Черкаської міської ради (довідка від 23.09.2013 № 784) та спеціального батальйону судової міліції «Грифон» УМВС України в Черкаській області (довідка від 01.10.2013 № 29).

Апробація результатів дослідження. Основні положення і висновки дисертації було обговорено на науково-методологічних семінарах, засіданнях відділу політичних стратегій та Вченої ради Національного інституту стратегічних досліджень, кафедри політології та державного управління Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, кафедри історії України та суспільних дисциплін Черкаського державного технологічного університету.

Окремі положення роботи висвітлено у виступах на II науково-практичній конференції «Інноваційний розвиток вищих навчальних закладів України» (м. Черкаси, 10–11 січня 2012 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Соціальні ідентичності в глобалізованому світі: зміст, типи, механізми трансформації» (м. Невінномиськ, Російська Федерація, 25 травня 2012 р.), IV Всеросійській науковій конференції «Соціально-політичний розвиток Росії як комплексна проблема гуманітарного знання» (м. Волгоград, Російська Федерація, 25–26 квітня 2013 р.), III Всеукраїнській науковій конференції з міжнародною участю «Досягнення соціально-гуманітарних наук в сучасній Україні» (м. Сімферополь, 26 квітня 2013 р.), Третьому національному конвенті Міжнародної Асоціації Студентів Політичної Науки (м. Острог, 27–28 квітня 2013 р.), Третьому Чорноморському політологічному форумі (м. Одеса, 17–18 травня 2013 р.), IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Ціннісний вимір політичної діяльності: політичні реалії та ілюзії в сучасному українському суспільстві» (м. Херсон, 6–8 червня 2013 р.), V Всеукраїнській науковій конференції з міжнародною участю «Етнонаціональна політика в теорії та практиці українського націоналізму: історія і сьогодення» (м. Івано-Франківськ, 14–15 червня 2013 р.), Всеукраїнській науковій конференції з міжнародною участю «Науковий діалог «Схід-Захід»» (м. Кам'янець-Подільський, 10 липня 2013 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики» (м. Дніпропетровськ, 27 вересня 2013 р.), II Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Науковий діалог «Схід-Захід» (м. Бахчисарай,

12 жовтня 2013 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні питання забезпечення громадської безпеки та правопорядку» (м. Дніпропетровськ, 18 жовтня 2013 р.), IV Південно-Російському політологічному конвенті (м. Ростов-на-Дону, Російська Федерація, 21–25 жовтня 2013 р.), Всеукраїнській науковій конференції з міжнародною участю «II Міждисциплінарні гуманітарні читання» (м. Київ, 26 лютого 2014 р.), VII заочній Міжнародній науково-практичній конференції «Соціальне проектування: теорія і практика» (м. Омськ, Російська Федерація, 12 березня 2014 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми боротьби зі злочинністю та підготовки кадрів для правоохоронних органів» (м. Мінськ, Республіка Білорусь, 3 квітня 2014 р.), VI заочній Міжнародній науково-практичній конференції за участю студентів та аспірантів «Молодь – майбутнє Росії» (м. Омськ, Російська Федерація, 15 квітня 2014), науково-практичному семінарі «Актуальні питання оперативно-розшукової протидії злочинам» (м. Дніпропетровськ, 16 травня 2014 р.), Всеукраїнській науковій конференції з міжнародною участю «III Міждисциплінарні гуманітарні читання» (м. Київ, 6–7 червня 2014 р.).

Науково-дослідницький проект «Соціокультурна та інформаційно-психологічна деактивація проявів екстремізму в молодіжному середовищі України: "Крок до толерантності"», розроблений у межах апробації результатів дослідження, підтримано грантом Президента України (розпорядження Президента України № 349/2013-рп від 27.11.2013 р.).

Публікації. Основні положення дисертації відображено у 64 наукових працях, з них: 3 – одноосібні монографії; 25 – статті у фахових виданнях України з політичних наук (із яких 2 – у співавторстві); 11 – статті у закордонних фахових виданнях (2 – у співавторстві); 6 – статті у співавторстві в інших наукових виданнях; 19 – тези виступів на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях (1 – у співавторстві).

Структура. Дисертація складається з переліку скорочень, вступу, чотирьох розділів, тринадцяти підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, трьох додатків. Обсяг дисертації складає 482 сторінки, з яких основного тексту – 365 сторінок. Список використаних джерел становить 846 позицій.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дисертації, сформульовано мету і завдання, об'єкт, предмет, методологічні засади та наукову новизну дослідження, окреслено теоретичне і практичне значення отриманих

результатів, наведено відомості про апробацію результатів, наукові публікації, структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі – «Теоретико-методологічні засади дослідження молодіжного політичного радикалізму та екстремізму» – проаналізовано наявні теоретичні підходи до явищ політичного радикалізму та екстремізму; досліджено особливості виявів цих феноменів у молодіжному середовищі України; обґрунтовано політико-правову сутність радикалізму та екстремізму як загроз і викликів національній безпеці України.

У підрозділі 1.1 – «Концепт молодіжного політичного радикалізму та екстремізму в системі соціогуманітарних наук» – виокремлено та здійснено аналіз наукових підходів до сутності політичного радикалізму та екстремізму. Визначено, що, незважаючи на значну кількість досліджень, осмислення цих проявів характеризується відсутністю єдиної думки в науковому та експертному середовищі щодо сутнісних ознак екстремістської діяльності.

Розглядаються соціально-філософські та соціологічні підходи, що ґрунтуються на концепції соціальної аномії Е. Дюркгейма, теорії структурного функціоналізму Т. Парсонса та Р. Мертона. З такого погляду зазначені явища аналізуються як форма девіації, орієнтованої на свідоме порушення наявних соціальних норм, нормативів, принципів, правил поведінки. Ідеї цих науковців були розвинені в концепції молодіжної делінквенції. Її фундатори (Р. Клаурд, А. Коен, Л. Оулін та інші) дійшли висновку, що виникнення і поширення делінквентної поведінки серед молоді зумовлює неможливість досягнення цілей у законний спосіб. Відтак сформовано кримінологічно значущі характеристики молодіжного радикалізму й екстремізму як виявів девіантної поведінки, що мають ознаки протиправних діянь. Окреслені позиції сучасних дослідників (В. Бакальчук, В. Бобахо, Т. Дублікаш, Ю. Зубок, О. Корнілова, Є. Кубякін, С. Левікова, В. Луков, Є. Столяренко, О. Омельченко, М. Харагезян, Т. Черкашина, В. Чупров, Л. Шабанов, В. Шерстобоев та інші) про те, що виникнення і поширення політичного радикалізму та екстремізму серед молоді, радикалізація молодіжної свідомості зумовлені соціальними деформаціями, характерними для пореформених суспільств, кризами усталених механізмів соціалізації й адаптації молоді.

Встановлено, що у межах культурологічного підходу явища молодіжного радикалізму та екстремізму розглядаються крізь призму субкультурних теорій і концепцій, що виходять із гіпотези про фрагментацію культурного ядра. Західноєвропейські й американські культурологи (М. Брейк, Ф. Джефферсон, Дж. Кларк, С. Коен, Х. Пілкінгтон, Б. Робертс, Д. Хебдідж, С. Холл, Т. Хюбнер та інші) схильні розглядати суб'єкти молодіжного радикалізму як спільноти, що мають власну світоглядну систему, сформований стиль

маніфестації в реальному житті, систему комунікацій і подібне. Показано, що об'єктом вивчення сучасних дослідників культурницького складника політичного радикалізму та екстремізму (О. Аксютіна, А. Іпполітова, С. Кожевникова, А. Чечева, Т. Шеметова, Т. Щепанська та інші) є проблеми формування світоглядних орієнтирів, стильових маніфестацій, систем кодифікацій значущої інформації молодіжних течій.

Підкреслюється, що у межах правового підходу дослідники акцентують увагу насамперед на кримінологічних аспектах молодіжного радикалізму й екстремізму. Політико-правова сутність цього явища в дослідженнях М. Алпесвої, І. Білоус, В. Боярова, П. Вознюка, С. Воронцова, В. Головка, М. Гуцало, М. Ларкіна, М. Паламарчука, Б. Петренка, О. Ростокінського, К. Сазанової, Р. Тамаєва, С. Фридинського, К. Чумарової, М. Шутого та інших показана як комплексне кримінальне діяння, що передбачає загрозу життю і здоров'ю громадян, може призвести до блокування діяльності установ державної влади, місцевого самоврядування, масових заворушень тощо. Особливу суспільну небезпеку екстремізму ці автори пов'язують із його можливими трансформаціями в терористичну діяльність. Вагому роль у скоєнні таких злочинів відіграють незаконні воєнізовані формування, на чому особливо наголошують П. Агапов, І. Морозов, А. Хлебушкін та інші.

Стверджується, що комплексний аналіз чинників посилення екстремізму й активізації діяльності молодіжних радикальних угруповань, здійснений у межах історико-політологічного підходу, у дослідженнях Р. Амірокової, А. Аршинової, Є. Гречкіної, А. Дибірова, О. Євтюшкіна, О. Кетова, Ю. Сентюріна та інших. Визначаючи це явище як комплексне, таке, що поєднує специфічну ідеологію, механізми етносоціальної та релігійної мобілізації, вчені наголошують на схильності суб'єктів екстремістської діяльності до пропаганди і надмірного застосування насильства для досягнення своїх політичних цілей. У цьому ж контексті актуальними є названі дослідження, присвячені проблемам політичної соціалізації молодого покоління (В. Андрущенко, О. Бабкіна), формуванню його політичної культури (В. Бебик, В. Вашкевич, М. Головатий А. Карнаух, В. Ребкало, М. Остапенко), визначенню перспективних напрямів реалізації державної молодіжної політики (Є. Бородін, В. Котигоренко, М. Перепелиця), розвитку організованого молодіжного руху в Україні (О. Голобуцький, В. Головенько, В. Денисенко, С. Денисюк, О. Корнієвський, В. Кулик, Ю. Шайгородський, В. Якушик та інші). Доведено, що множинність науково-дослідницьких підходів пояснюється багаторівневою сутністю радикалізму й екстремізму, їх впливом на різні сфери суспільного життя.

У підрозділі 1.2 – «Закономірності та особливості поширення політичного радикалізму й екстремізму в молодіжному середовищі України» – увагу сфокусовано на специфіці вияву цих феноменів серед молоді.

У дисертації описані характерні соціально-психологічні риси сучасної молоді: підвищена тривожність, емоційна збудливість та психологічна нестабільність. Пошуки молодими людьми альтернативних можливостей адаптації до вкрай нестабільних умов сучасного життя призводять до поширення різноманітних форм самоорганізації, що можуть сприяти набуттю і закріпленню умовно стабільного статусу в суспільстві. Підкреслено, що транзитивність українського соціуму та зумовлені нею асинхронність і неузгодженість перебігу політичних і соціально-економічних процесів цілком закономірно спричинюють актуалізацію різноманітних соціально небезпечних виявів політичної активності, які є специфічними формами політичної соціалізації та адаптації до нових трендів політичного життя. Невирішеність найбільш значущих суспільних проблем і набуття ними хронічного характеру спричинюють корозію правових і політичних норм, ідейно-світоглядну дезорієнтованість та актуалізацію протестних настроїв серед соціально найвразливіших прошарків населення. Комплексно така ситуація об'єктивно призводить до поширення соціально-деструктивних ідей, псевдоцінностей і практик, які стають смисловою і діяльнісною матрицею для розгортання активності суб'єктів політичного радикалізму та екстремізму.

Визначено, що найвагомішими закономірностями проникнення і поширення деструктивних радикалістських ідей та екстремістських псевдоцінностей у молодіжному середовищі є незавершеність процесів соціально-економічної та політичної модернізації сучасної України, деформація ціннісно-нормативної системи українського суспільства та поступова втрата соціальних орієнтирів депривованими прошарками молоді.

Доведено, що поява і розвиток різноманітних самоорганізованих молодіжних течій неодмінно супроводжується конфліктами з домінантною в суспільстві системою норм та цінностей. Спроби відстояти власні соціокультурні продукти і намагання поширити їх вплив зумовлюють звернення молоді до неконвенціональних методів досягнення власних цілей.

Обґрунтовано, що поширення радикалістських настанов та екстремістських виявів відбувається протягом декількох етапів, визначених як «соціальний критицизм», «відчуження» та «бунт». Соціальний критицизм формується під впливом невизначеності соціального статусу, песимістичності соціальних очікувань, ілюзорності соціальних перспектив для молодого покоління. Об'єктом критики стає високий соціальний статус окремих осіб у суспільстві, що визначається насамперед показниками їхнього матеріального

добробуту. Демонстративне заперечення суспільних норм та цінностей або намагання замінити їх власними об'єктивно спричиняють поступове відчуження молоді від суспільства. Зазначений етап соціальної активності молодих людей постає як форма адаптації до складних життєвих умов. Стверджується, що бунт є наслідком впливу на молодь кризових соціально-економічних, соціокультурних і суспільно-політичних чинників. Він виявляється через поширення інформації інтолерантного змісту, актів немотивованого насильства щодо окремих індивідів або їх груп, які не поділяють світоглядних переконань депривованих прошарків молоді.

Констатується, що перебування молодих людей у лавах екстремістських угруповань у край негативно впливає на їхні можливості подальшої інтеграції до суспільства. Це унеможливує повноцінний розвиток молодої особистості, адже невибагливість у виборі методів і способів досягнення власних цілей, жорстокість та відверта злочинна спрямованість суб'єктів екстремізму не знаходять розуміння і підтримки серед переважної більшості населення, піддаються громадському осуду і реагуванню з боку правоохоронних органів.

У підрозділі 1.3 – «Політико-правова сутність загроз і викликів національній безпеці України з боку суб'єктів молодіжного радикалізму та екстремізму» – здійснено структурування й аналіз загроз національній безпеці України з боку екстремістських спільнот і саморадикалізованих осіб.

Установлено, що в реальному житті радикалізм є ідейним обґрунтуванням соціально-деструктивної діяльності окремих індивідів, груп та спільнот. Загрози, спровоковані суб'єктами екстремізму, порушують баланс механізмів гарантування національної безпеки держави, оскільки спрямовуються на ліквідацію її незалежності, насильницьку зміну конституційного ладу, порушення суверенітету і територіальної цілісності.

На підставі законодавчої практики України та інших держав загрози для національної безпеки держави з боку суб'єктів екстремізму структуровано таким чином:

– *спроби насильницької зміни засад конституційного ладу і посягання на територіальну цілісність країни*, що виявляються у відповідних публічних закликах, підбурюванні до непокори органам державної влади та місцевого самоврядування, пропаганді збройного повстання з метою захоплення або привласнення владних повноважень, підготовці та спробах реалізації дій щодо насильницького повалення конституційного ладу в Україні тощо;

– *посягання на безпеку держави*, що, відповідно до положень Закону України «Про основи національної безпеки України», визначаються як здійснення окремими особами і групами осіб діяльності, спрямованої на користь інших держав щодо дестабілізації внутрішньополітичної ситуації в

Україні, що здійснюється при підтримці та контролем їх спеціальних служб, захання на державний суверенітет, сприяння діяльності міжнародних терористичних організацій через їх фінансування, безпосередня участь у підготовці та здійсненні терористичних актів, створення і функціонування незаконних воєнізованих формувань, що намагаються перебрати на себе функції збройних сил і правоохоронних органів держави;

– *пропаганда насильства*, війни, виключності або неповноцінності громадян залежно від їхнього соціального статусу, релігійних переконань, національної або мовної приналежності, скоєння актів вандалізму щодо державних символів, де підставами для зародження і поширення екстремістських тенденцій є політизація самосвідомості окремих етнонаціональних груп, утиски їх прав і свобод, асимілятивні впливи, що загрожують утратою самобутності певним етногрупам;

– *поширення інформації провокаційного антидержавницького спрямування*, що підриває авторитет і престиж України, органів державної влади та місцевого самоврядування, осіб, уповноважених на виконання функцій держави, що виявляється в спрямуванні суб'єктами політичного екстремізму своєї діяльності проти інститутів влади через намагання дискредитувати їх серед населення або блокувати їхню діяльність.

Підсумовується, що значна суспільна небезпека суб'єктів екстремізму зумовлюється їхньою схильністю до використання антиправових способів та методів політичної боротьби, серед яких чільне місце посідають різні форми насильства. Наслідками злочинних посягань екстремістських груп є ескалація насильства в суспільстві, провокування міжетнічної та релігійної ворожнечі, дестабілізація і блокування діяльності органів державної влади.

У другому розділі – «Ідейно-політична сутність і класифікація політичного радикалізму та екстремізму в молодіжному середовищі України» – увагу зосереджено на дослідженні ідейно-політичних течій та структурі політичного радикалізму і екстремізму України.

У підрозділі 2.1 – «Політико-ідеологічні доктрини ліворадикальних угруповань» – виокремлено, класифіковано та проаналізовано ідейно-політичні течії, наявні в структурі лівого радикалізму в Україні.

Показано, що консервативно-комуністична течія поєднує декілька ідейно-політичних напрямів. Так, неосталіністська течія представлена Партією комуністів (більшовиків) України Е. Ояперва, відділеннями російської Всесоюзної комуністичної партії більшовиків Н. Андреевої, її молодіжного крила – Всесоюзної молоді гвардії більшовиків та відгалуження ВКПБ – Всесоюзної комуністичної партії (більшовиків) О. Лапіна. Сутність їхніх проєктів перебудови суспільного життя полягає в надмірній абсолютизації

минулого (використання ідеологічних концептів, елементів символіки) та апеляціях до відповідних культурних цінностей. Аналіз цих ідеологічних доктрин засвідчує догматичне використання низки фразеологічних конструкцій та ідеологічних штампів, характерних для їх попередників 1920–1950-х рр.

Стверджується, що неотроцькістські групи представлені осередком російської «Революційної робітничої партії», об'єднаннями «Координаційна рада робітничого руху», «Ліве об'єднання молоді», «Робітничий спротив», «Українська ліва група» та інші. Серед ідей, які активно експлуатуються прибічниками неотроцькізму, відзначено «теорію перманентної революції», яка переосмислюється неотроцькістами у контексті боротьби проти транснаціональних корпорацій. Вони вважають, що глобалізація світового економічного простору сприятиме консолідації робітників усього світу, а тому неухильно призведе до світової соціалістичної революції.

Доведено, що представники неомарксистської течії (філія незареєстрованої «Російської марксистської партії», група «Робітнича дія») виступають на рівні пропагандистських груп творчої спадщини китайського політичного і державного діяча Мао Цзедуна, виявляючи свою активність в Україні виключно у віртуальному просторі. Вони орієнтуються на ідеї марксизму-ленінізму-маоїзму, відстоюючи необхідність руйнації засад сучасного капіталістичного ладу.

Розкриті позиції «нових лівих», що поєднують у своїх лавах представників антиглобалістських, антифашистських, феміністських та екологічних рухів. До них відносять такі групи та ініціативи: «Ліворадикальне об'єднання молоді», «Організація марксистів», Молодіжне об'єднання «Че Гевара», Об'єднання «Боротьба», федерація «Антифашистська дія України» тощо. Сучасні «нові ліви» в межах власних ідеологічних доктрин намагаються поєднати ідеї геваристського революціонізму, анархізму, марксизму-ленінізму, троцькізму, європейської контркультури 1960-х рр., маркузіанства та фрейдомарксизму з антифашистськими, антиглобалістськими настановами, ідеями екологізму, міжнародної толерантності тощо.

Вказано, що лівонаціоналістичні угруповання (осередки Націонал-більшовицької партії та групи так звані «автономні націоналісти») еkleктично поєднують різні фрагменти націоналістичної та соціалістичної ідеологій. Характерними ознаками цих об'єднань є несформованість програмних цілей, ідейна еkleктика, театралізовані та мережево-віртуальні форми політичної участі.

Анархістська течія в Україні представлена анархо-комуністичним, анархо-синдикалістським та анархо-індивідуалістичним напрямками (Федерація Анархістів Донбасу, Революційна Конфедерація анархо-синдикалістів імені

Н. І. Махна). Специфічними ідейними формами анархізму в Україні є так званий субкультурний анархізм та націонал-анархізм (політична партія «Союз анархістів України»). Суспільні перетворення, відповідно до бачень представників цієї течії, можливо здійснити революційним шляхом через самоорганізацію робітників у профспілкових організаціях із метою захоплення засобів виробництва й організацію повсякденної боротьби за поліпшення умов своєї праці. Будь-які форми співпраці з владними і політичними інститутами, підприємницькими структурами відкидаються.

Підсумовується, що мобілізаційні можливості ліворадикальних угруповань є незначними через схильність їхніх представників до надмірного теоретизування. Ідеологічні доктрини цих об'єднань формуються переважно під впливом західноєвропейських культурницьких тенденцій, що сприяє перетворенню цих угруповань на невеликі за чисельністю інтелектуальні гуртки або субкультурні спільноти.

У підрозділі 2.2 – «Ідейно-політичне підґрунтя правоекстремістських угруповань» – визначено, що сучасний правоекстремістський рух в Україні представлений низкою ідейно-політичних течій.

У межах традиціоналістського націоналізму або «старих правих» (ВПО «Державна самостійність України», Соціал-національна партія України, Всеукраїнська організація «Тризуб» імені Степана Бандери) вирізнені орієнтації на ідеологічні праці класиків націоналістичної думки, які обґрунтовують необхідність розгортання революційної, національно-визвольної боротьби з метою побудови незалежної держави. Вагомими складниками політико-ідеологічних доктрин представників цієї течії є антисемітські та ксенофобські штампи, ідея вищості української нації, мілітаристський пафос.

Модерний націоналізм або «нові праві» (УНА-УНСО, ВО «Свобода», «Соціал-національна асамблея», «Українська націонал-трудова партія») характеризується спробами еkleктичного поєднання етнонаціоналістичних і расових конструктів з елементами авангардного мистецтва, соціальної демагогії, ерзац-революційними ідеями «нових лівих», ідейно-політичними практиками західноєвропейських екстремістських угруповань 1960–1980-х рр. та арабських терористичних груп. Діяльність представників цієї течії зосереджується на частковому перенесенні своєї активності з вуличної площини до віртуальної сфери і характеризується посиленням присутності в мережі Інтернет через створення різноманітних інформаційних ресурсів.

Визначено, що ідейний багаж зарубіжних ідеологічних впливів правоекстремістських об'єднань (ВСПР «Російська національна єдність», «Народна національна партія», «Націонал-соціалістичне товариство», «Євразійський союз молоді») включає відстоювання імперських ідей «величі

Росії», «державницького статусу російської нації» у поєднанні з традиційними для націоналістичного дискурсу елементами різних форм нетерпимості.

Підсумовується, що вагомими складниками політико-ідеологічних доктрин представників правоекстремістського середовища є антисемітські, расистські та ксенофобські штампи, ідеї вищості певної нації та повного підпорядкування індивідуальної волі колективним інтересам з артикуляцією насильницьких методів політичної боротьби. Тиражування таких поглядів є одним із факторів ескалації напруженості міжнаціональних відносин у державі.

У підрозділі 2.3 – «Субкультурні витoki політичного радикалізму та екстремізму» – окреслено тенденції субкультуризації екстремістського середовища.

Доведено, що замкненість та відчуженість від суспільства, намагання підкреслити свою неповторність шляхом відтворення системи норм і цінностей, альтернативних схваленим суспільством, сприяють виробленню специфічних субкультурних стилів маніфестації радикальних і екстремістських рухів.

Виокремлено такі компоненти субкультурних стилів маніфестації радикальних та екстремістських рухів: внутрішньоорганізаційні міфи і своєрідний «пантеон героїв»; зовнішній стиль та символіка; сленг і вербальний фольклор; комплекс культурних цінностей; система ініціацій та ритуалів.

Обґрунтовано, що специфічна символіка та вітання є своєрідним засобом екзальтації ерзац-революційної енергії активістів радикальних і екстремістських організацій. Використання елементів шокуючо-епатажної символіки, системи ритуалів та посвят дозволяє рекрутувати активістів, маніпулювати їхньою поведінкою при проведенні екстремістських акцій.

Підсумовується, що контркультурна стратегія позиціонування, обрана політичними радикалами як найбільш прийнятна, зумовлює поступову маргіналізацію радикальних об'єднань, зниження рівня їхньої політичної активності, перетворення на невеликі гуртки за інтересами. Останні об'єднують окремих андеграундних інтелектуалів і екстремістськи налаштованих осіб.

У підрозділі 2.4 – «Релігійні джерела політичного радикалізму та екстремізму» – проаналізовано релігійні компоненти радикалістських ідейно-політичних доктрин.

Визначено, що використання ідеологами політичного радикалізму елементів релігійних доктрин та похідних від них духовних практик зумовлюється значними сугестивними можливостями, здатними ефективно впливати на свідомість та поведінку людини.

Обґрунтовано, що вплив екстремістських ідей, посилений релігійними чи квазірелігійними духовно-екстатичними практиками, спрямовується насамперед на емоційно-чуттєве сприйняття реальності, яке вибудовується на

вірі, забобонах і страхах, паралізує волю індивіда, забезпечує некритичне ставлення до своїх учинків та беззаперечне виконання ним наказів, створює ореол «обраності» і «божественного походження» харизматичних керівників, що суттєво посилює згуртованість екстремістського угруповання.

Доведено, що в радикалістських ідеологічних доктринах помітні такі ідейно-релігійні впливи: християнські, що поєднують учення різних деномінацій в Україні; ісламістські, представлені найрадикальнішими та непримиренними до соціальної дійсності течіями, що синтезують сукупність характерних для ісламу ідейних настанов і практики ідейно-політичного впливу, напрацьовані екстремістськими і терористичними угрупованнями в різних країнах мусульманського світу; сектантські, що є сукупністю неорелігійних течій та ерзац-культів, які демонстративно поривають із цінностями традиційних релігійних учень.

Підкреслено, що атеїстичні впливи представлені ідейними настановами, які декларативно відкидають гіпотези про вплив вищих духовних сил на процеси людської життєдіяльності.

Підсумовується, що ідеологами політичного радикалізму адаптуються релігійні норми і ритуали для обґрунтування власної екстремістської практики, застосування насильницьких дій щодо політичних суперників, розширення кола своїх прихильників, забезпечення ними безумовного виконання доручень тощо.

У третьому розділі – «Чинники поширення політичного радикалізму та екстремізму в молодіжному середовищі України» – виокремлено фактори радикалістських ідей та екстремістських виявів серед молоді.

У підрозділі 3.1 – «Соціально-економічні чинники ескалації політичного радикалізму та екстремізму серед молоді» – виявлено та проаналізовано соціально-економічні чинники суспільного розвитку, що впливають на формування радикалістських настроїв у молодого покоління.

Відзначено, що соціально-економічні витоки екстремізму в Україні беруть початок зі системної кризи радянської економіки. Розгортання реформ у другій половині 1980-х рр. мало безсистемний характер, що негативно позначилося на рівні матеріальної забезпеченості населення. Поглиблення економічної кризи призвело до знецінення заощаджень, появи масового безробіття, зниження життєвого рівня переважної більшості населення.

Акцентовано увагу на тому, що складниками ринкових реформ в Україні стали роздержавлення і приватизація державного майна. Ці процеси супроводжувалися низкою негативних тенденцій: зростанням корумпованості посадових осіб, неналежним реагуванням правоохоронних органів на злочини, пов'язані з розподілом об'єктів власності, відсутністю дієвого громадського контролю за приватизаційними процесами в Україні. Реформи початку 1990-

х рр. асоціюються в переважній більшості населення з несправедливим, злочинним розподілом об'єктів власності. Обґрунтовано, що негативними наслідками ринкових реформ, які створили живильний ґрунт для появи екстремістських практик, стали стрімке майнове розшарування населення, обмеження доступу до матеріально-технічних та фінансових ресурсів переважної більшості населення; скорочення робочих місць та масове безробіття; посилення соціального напруження; зростання рівня недовіри населення до органів державної влади, правоохоронних органів, судової системи через високий рівень корумпованості.

Показано, що актуальними проблемами для молоді сьогодні є здобуття якісної освіти, що має забезпечити можливості для професійної самореалізації; реалізація права на працевлаштування; відсутність соціальних «ліфтів»; недостатня забезпеченість молодих сімей і самотніх молодих громадян житлом; поширення шлюбно-сімейних проблем; зростання девіантних тенденцій та соціально зумовлених захворювань та інші. Доведено, що ці обставини провокують радикалізацію окремих осіб та соціальних груп, які прагнуть змінити ситуацію і повернути втрачені можливості поліпшення свого матеріального добробуту та підвищення соціального статусу. Неможливість досягнути цього правовими методами через корумпованість правоохоронних органів та судової системи, криміналізацію різних сфер суспільного життя призводить до появи й укорінення в масовій, груповій та індивідуальній свідомості нігілістичних настанов.

Підсумовується, що усунення соціально-економічних умов, які сприяють зростанню і поширенню радикалістських настроїв та екстремістських виявів, має відбуватися через підвищення рівня реалізації патерналістської та соціальної функцій держави задля забезпечення і гарантування молоді дотримання її прав і свобод у сфері зайнятості, професійної самореалізації, вирішення соціально-побутових проблем тощо.

У підрозділі 3.2 – «Вплив соціокультурних чинників на зростання радикалістських настанов та екстремістських виявів у молодіжному середовищі України» – висвітлюється роль соціокультурних чинників при формуванні та поширенні серед молоді радикалістських тенденцій.

Констатується, що засадами екстремістського мислення і поведінки є поєднання складних соціальних умов та суб'єктивного сприйняття індивідом соціальної реальності, що зумовлюється особливостями його психофізіологічного розвитку. Серед причин виникнення екстремізму є аномічний стан розвитку суспільства, що спричиняє розпад його ціннісно-нормативної системи.

Визначено, що вагомим ризикогенним чинником, який зумовлює формування екстремістських настроїв серед молоді, є криза традиційних механізмів її соціалізації та адаптації, заміна їх «віртуальними» можливостями. Незначний життєвий досвід, властивий молодому віку максималізм, підвищене психоемоційне сприйняття реальності за відсутності альтернативних, адекватних джерел соціальної інформації сприяють віртуалізації молодіжної свідомості, що виявляється в алгоритмізації мислення молоді відповідно до набутих кібер-штампів.

Акцентовано увагу на тому, що наслідком послаблення регулятивної ролі усталених соціальних норм, кризи традиційних механізмів соціалізації на тлі перманентних соціально-економічних негараздів є зростання популярності девіантних форм поведінки в молодіжному середовищі.

У дисертації описано, що серед інших соціокультурних проблем, які провокують поширення радикалістських настроїв серед молоді, є відсутність змістовного дозвілля, криміналізація депривованої частини молодіжного соціуму, вплив продуктів сучасної масової культури, що пропагують споживацьке ставлення до життя.

Визначено, що вагомим каталізатором соціокультурних суперечностей, який провокує появу екстремістських настроїв, є зростання рівня напруженості у сфері міжнаціональних відносин. Націоналістична міфологія є вагомим складником різноманітних радикалістських доктрин.

Вищезазначені обставини обґрунтовують тезу про необхідність вдосконалення державної молодіжної політики в Україні задля забезпечення молоді належними умовами для її соціального становлення й адаптації до суспільних процесів, домінування цінностей вітчизняної духовної культури, виховання принципів толерантності та взаємоповаги.

У підрозділі 3.3 – «Суспільно-політичні детермінанти відтворення екстремістських настроїв у молодіжному середовищі України» – проаналізовано суспільно-політичні та ідеологічні детермінанти відтворення екстремістських настроїв у молодіжному середовищі України.

Констатується, що окремі політичні діячі задля здобуття певної популярності в суспільстві свідомо нагнітають протестні настрої серед молоді, екстраполюючи актуальні проблеми у сферу міжнаціональних та етнорелігійних відносин. За таких умов молоді люди поступово стають заручниками боротьби за владу між різнополярними політичними силами.

Обґрунтовано, що причинами поширення радикалістських настанов і екстремістських практик серед молоді є брак ефективних механізмів політичної соціалізації, що позначається хаотичністю процесу формування політичних орієнтацій сучасного молодого покоління, поширенням недовіри з боку

молодих людей до політичних сил, провокує їх відчуження від політичних процесів, сприяє поступовій відмові від демократичних форм політичної участі.

Доведено, що переважна більшість молодих людей демонстративно усувається від політики, не вбачаючи в цій сфері перспектив для особистісного зростання або розглядаючи політику лише як можливість тимчасового заробітку під час різноманітних політичних акцій. Соціально активніші представники молоді зосереджують зусилля на пошуках способів та методів реалізації своїх політичних амбіцій. Обмежені матеріально-технічні та фінансові можливості зумовлюють переорієнтацію цієї частини молодих людей на неконвенціональні методи політичної боротьби.

Підкреслено, що поширенню радикалістських ідей та екстремістських практик в українському суспільстві сприяє корумпованість посадових осіб, порівняно невисокий авторитет органів державної влади серед населення через їх неспроможність вирішити нагальні соціальні проблеми.

Нагальними завданнями для органів державної влади визначено розроблення і впровадження заходів несилового впливу, що сприятимуть деактуалізації суспільно-політичних чинників ескалації радикалізму та екстремізму в молодіжному середовищі України.

У четвертому розділі – «Механізми запобігання і протидії поширенню політичного радикалізму та екстремізму серед молоді» – здійснено аналіз інституційно-правового забезпечення політики Української держави у сфері профілактики, запобігання і протидії виявам екстремізму, розроблено та обґрунтовано технології освітнього, соціокультурного й інформаційно-психологічного впливу на молодіжне середовище задля зниження рівня агресивності, нейтралізації інтолерантних ідей і практик.

У підрозділі 4.1 – «Концептуальні засади політики запобігання і протидії поширенню молодіжного політичного радикалізму та екстремізму в Україні» – визначено перспективні напрямки нейтралізації деструктивних ідей і практик серед сучасної української молоді.

Визначено, що небезпечність поширення радикалістських настанов у молодіжному середовищі, збільшення кількості злочинів екстремістського характеру посилюється такими якісними характеристиками екстремістських угруповань: високий рівень згуртованості, можливості швидкого встановлення міжрегіональних зв'язків, мобільність організаційної структури.

Акцентовано увагу на тому, що система запобігання і протидії виявам екстремізму має сприяти дотриманню принципів плюралізму ідей, толерантного ставлення до думок меншості, забезпеченню умов для мирного співіснування культур різних народів, становленню і розвитку міжконфесійної та міжетнічної злагоди, політичної стабільності в державі. Водночас система

протидії цим явищам із боку держави не може набувати форми односторонніх заборон і каральних заходів, оскільки це лише призведе до активізації протестних настроїв у молодіжному середовищі.

Обґрунтовано, що чільне місце у системі запобігання та протидії політичному екстремізму в молодіжному середовищі України має посідати комплекс заходів із профілактики, нейтралізації та припинення акцій екстремістського характеру. Крім того, необхідно стримувати поширення деструктивних інформаційних впливів, загострення суперечностей у політичній, соціально-економічній, духовно-культурній сферах. Запорукою успішного розв'язання завдань із протидії екстремістській діяльності є ґрунтовне вивчення особливостей функціонування суб'єктів політики, громадських об'єднань, релігійних громад.

У підрозділі 4.2 – «Інституційно-правове регулювання у сфері запобігання і протидії поширенню політичного радикалізму та екстремізму в молодіжному середовищі України» – проаналізовано чинне законодавство України і законопроекти у сфері запобігання та протидії викликам і загрозам національній безпеці України з боку екстремістських спільнот і саморадикалізованих осіб, визначено перспективні напрямки розвитку відповідного інституційного забезпечення.

Визначено, що усвідомлення реальності загроз із боку суб'єктів екстремістської діяльності знайшло певне відображення в українському законодавстві. Проте його основними недоліками є неупорядкованість та неузгодженість положень, що стосуються запобігання і протидії виявам екстремізму, напрямів та порядку здійснення профілактичних заходів.

Констатується, що законопроекти із протидії виявам екстремізму, які були розроблені у різні роки народними депутатами України О. Волковим, О. Антіповим, Г. Москалем, О. Фельдманом, В. Колесніченком, не ухвалено. Вагомими причинами цього є неготовність суспільства до усвідомлення реальності загроз і викликів із боку суб'єктів екстремізму; брак ґрунтовних наукових досліджень із проблем поширення радикалізму та екстремізму; неналежне опрацювання досвіду інших країн у сфері протидії екстремізму; використання термінології та лексичних конструкцій, що стосуються визначення сутності екстремізму, з популістською метою; обґрунтовані побоювання різних суб'єктів політики щодо перетворення антиекстремістського законодавства на інструмент утиску політичної опозиції тощо. Ухвалений у січні 2014 р. відповідний закон, розроблений народними депутатами України В. Колесніченком та В. Олійником, передбачав надмірно жорсткі санкції до ініціаторів дій, які, на думку його розробників, могли становити потенційну загрозу для національної безпеки України, через що був

скасований у лютому 2014 р. Обґрунтовано, що профільний закон із протидії екстремізму має зосереджуватися насамперед на профілактичній діяльності.

Визначено, що безпосередню протидію екстремізму в межах своєї компетенції повинні забезпечувати: Прокуратура України (функції координації діяльності правоохоронних органів із протидії екстремізму та здійснення нагляду у сфері дотримання антиекстремістського законодавства); Служба безпеки України (сфера компетенції якої має поширюватися на дії екстремістського характеру, що створюють загрозу національній безпеці); Міністерство внутрішніх справ України та Національна гвардія України (забезпеченням громадського порядку та громадської безпеки).

Підкреслюється, що окрему увагу варто приділити Міністерству молоді та спорту України, Міністерству освіти і науки України та центрам соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді Міністерства соціальної політики України, на які мають бути покладені функції профілактики екстремістських виявів серед молоді. Також варто передбачити утворення державного експертного органу у сфері протидії екстремізму або надання відповідних повноважень Національній експертній комісії України з питань захисту суспільної моралі задля визначення і встановлення ознак екстремізму. Розв'язання зростаючих проблем має відбуватися через належне правове унормування антиекстремістської діяльності держави та розбудову відповідного інституційного забезпечення.

У підрозділі 4.3 – «Освітні, соціокультурні та інформаційно-психологічні технології зниження деструктивного потенціалу молодіжного політичного радикалізму та екстремізму» – обґрунтовано заходи профілактичного впливу на молодь задля нейтралізації поширення радикалістських настанов та екстремістських виявів.

Аргументовано, що зниження дестабілізаційного впливу суб'єктів екстремістської діяльності на молодіжне середовище має забезпечувати комплекс взаємопов'язаних соціокультурних та інформаційно-психологічних заходів із профілактики і деактивації виявів екстремізму.

Визначено, що цей комплекс має включати такі стратегічні напрями: використання можливостей системи освіти для протидії поширенню радикалістських та інтолерантних настанов, попередження виявів ксенофобії та екстремізму; забезпечення соціального супроводу молоді, яка перебуває у складних життєвих обставинах; спрямування діяльності об'єднань громадян і політичних партій на підвищення громадської активності молоді, формування демократичних форм політичної культури та політичної участі молодого покоління; сприяння залученню молоді до реалізації державної політики в Україні; управління інформаційними впливами у сфері протидії екстремізму серед молоді; підтримка міжнаціонального й етноконфесійного діалогу та інші.

Реалізація зазначених технологій має насамперед передбачати організацію та проведення інформаційно-просвітницьких заходів («круглих столів», єдиних днів інформування населення, фестивалів молодіжної культури, заохочення участі молодих людей до громадської діяльності та подібне), спрямованих на виховання у молодих людей культури толерантності, терпимості та миролюбності.

Підсумовується, що вирішення таких завдань сприятиме підвищенню ефективності патріотичного виховання сучасної молоді, формуванню в неї активної життєвої і громадянської позиції, закріпленню моральних цінностей, естетичних смаків та ідеалів.

У **Висновках** узагальнено результати дослідження, на підставі яких визначено, що на сучасному етапі вияви політичного радикалізму та екстремізму посідають чільне місце в системі викликів та загроз демократичному розвитку політичної культури молоді, та загалом національній безпеці України. Проведене дослідження дало змогу сформулювати такі висновки.

Для вітчизняного наукового дискурсу переважно характерні загальні уявлення про сутність політичного радикалізму та екстремізму. Згідно з ними, радикалізм є особливим способом мислення та специфічним набором настанов, що передбачають здійснення суспільних перетворень, відкидаючи можливості соціальних компромісів. Екстремізм розглядається як соціальна практика, базована на цих настановах, яка поєднує насильницькі методи політичної боротьби і створює загрозу для національної безпеки держави.

Водночас згадані академічні викладки не охоплюють усього різноманіття цих виявів. У межах соціально-філософських і соціологічних підходів радикалізм й екстремізм розглядаються як результат розпаду ціннісно-нормативної системи суспільства, порушення процесу соціалізації та адаптації індивіда до мінливих умов сучасного життя. Згідно із культурологічним підходом екстремістські методи політичної боротьби є способами знаково-символічної декодифікації сутнісних засад суспільства і держави або тотальним руйнуванням ціннісної системи без будь-яких альтернативних пропозицій. У межах правового осмислення екстремізм ототожнюється зі спробами насильницького захоплення влади, незаконного втручання у діяльність уповноважених органів держави, порушення принципів міжнародного рівноправ'я, посягання на засади конституційного ладу. Політологічне розуміння радикалізму та екстремізму пов'язується з новими формами політичної соціалізації та політичної участі, що з'являються у кризових обставинах. Вияви радикалізму й екстремізму найчастіше спричинені кризою

системи міжнаціональних відносин, несформованістю демократичної політичної культури, використанням протестних настроїв населення окремими політичними елітами тощо.

Поширення радикалістських настанов та екстремістських настроїв у молодіжному середовищі характеризують певні особливості. Поступове відчуження депривованої частини молоді від соціуму спричинює появу неформальних груп та ініціатив, субкультурних спільнот, що може сприяти зростанню економічної підприємливості, реалізації себе в різних формах творчості. Разом з тим, ці тенденції можуть також спричинити звернення молодих людей до деструктивних політизованих соціальних практик.

Сьогодні особливо небезпечною видається тенденція залучення молоді до діяльності радикальних рухів та екстремістських угруповань. Домінування в їх складі молодих осіб свідчить про те, що у віці від 18 до 35 років у свідомості найлегше формується екстремістський потенціал, що об'єктивно виникає з невизначеності та нестабільності соціальної ролі й статусу молоді особистості. Така трансформація у різні форми екстремістської практики пов'язана зі впливом низки кризових соціальних чинників. Поглиблення системної кризи обумовлюється, насамперед, транзитивністю сучасного українського суспільства, що спричинює десинхронізацію політичних і соціально-економічних процесів, правову дезорієнтованість населення. Відтак актуалізація радикалістських ідей та екстремістських практик є загальним закономірним наслідком розвитку пореформеного українського суспільства, що характеризується фрагментарністю політичної культури, поглибленням соціально-економічних суперечностей, корозією ціннісно-нормативної системи та правовою невизначеністю норм політичної поведінки і політичної участі населення.

Конспіративні умови визрівання і розвитку зумовлюють статус екстремізму як одного із найнебезпечніших та складно прогнозованих суспільних явищ, результативна деактивація якого безпосередньо залежить від ефективності заходів ранньої діагностики і профілактики. Завдання компетентних органів держави, на які покладаються функції захисту національної державності, полягають, насамперед, у виявленні й усуненні умов, що спричинюють поширення радикалістських, інтолерантних настроїв у суспільстві, появу та інституціоналізацію їх виразників.

Особливого гостро постають завдання з вироблення і впровадження виваженої стратегії протидії цим явищам, яка б збалансовувала превентивні та репресивно-правові можливості держави, що сприятиме подальшому розвитку демократичної політичної культури та громадянського суспільства в Україні. Такі заходи мають, з одного боку, гарантувати безпеку людини і держави від

злочинних посягань екстремістських спільнот, а з іншого – упереджувати можливе перетворення антиекстремістського законодавства та відповідної правозастосовчої практики на інструмент утиску придушення свободи слова і демократії.

Різноманітність радикалізму та екстремізму обґрунтовує доречність детального аналізу духовно-мотиваційної матриці протиправних діянь їхніх суб'єктів, докладного вивчення їхніх ідейно-культурних джерел задля встановлення мотивації індивідів до екстремістської діяльності, форм і методів маніфестації екстремістських угруповань у політичному житті. Дослідження відповідних ідеологічних доктрин дозволяє структурувати вітчизняне екстремістське середовище за «лівим» і «правим» складниками.

Ліворадикальний табір поєднує декілька ідейно-політичних течій, які орієнтуються на різні проекти перебудови суспільного життя. У структурі лівого радикалізму в Україні виокремлено такі течії: консервативно-комуністичну (включає неосталіністський, неотроцькістський, неомаоїстський напрями); «нові ліві» (поєднує антиглобалістські, антифашистські, феміністські та екологічні рухи); лівонаціоналістичну (еклектично сполучає націоналістичні концепти зі соціальною риторикою); анархічну (представлена анархо-комунізмом, анархо-синдикалізмом, анархо-індивідуалізмом, субкультурним анархізмом і націонал-анархізмом).

Досить різноманітним є й правоекстремістське середовище, у межах якого поєднуються традиціоналістська націоналістична течія або «старі праві» (схильні до надмірної абсолютизації ідейно-теоретичної спадщини класиків українського націоналізму) та модерна націоналістична течія або «нові праві» (намагаються синтезувати постулати класичного українського націоналізму із сучасними соціально-революційними ідеями). Окрему увагу заслуговують зарубіжні ідеологічні впливи, представлені насамперед осередками російських правоекстремістських об'єднань, що орієнтуються на різноманітні версії російського націоналізму.

Орієнтації екстремістських угруповань на демонстративне протиставлення суспільству зумовлюють тенденції їхньої субкультуризації. Компонентами субкультурних стилів маніфестації екстремістських об'єднань є внутрішньоорганізаційні міфи, специфічний зовнішній стиль та символіка, вербальний фольклор, комплекс культурних цінностей, система ритуалів тощо. Звернення до таких тактичних прийомів власного вираження дозволяє тісніше об'єднати членів екстремістських груп, ускладнюючи можливості для проникнення в це середовище осіб, чия діяльність може призвести до дезінтеграції та розпаду таких груп.

Значущими є релігійні джерела радикалістських доктрин і екстремістських практик. Використання квазірелігійних ідей розглядаються як своєрідна психотехніка впливу на свідомість активу екстремістських об'єднань. Це унеможливило раціонально-прагматичне освоєння соціальної реальності шляхом підміни його емоційно-чуттєвим сприйняттям. Нерідко довкола харизматичних представників екстремістських угруповань створюється ореол «непогрішимості», що дозволяє їм ефективно маніпулювати свідомістю і поведінкою низового членства при здійсненні протиправних заходів.

Основні причини зростання екстремістських настроїв формуються у соціально-економічній площині. Трансформаційний період українського суспільства супроводжується низкою економічних катаклізмів, пов'язаних із переходом до ринкових форм господарювання. Економічні негаразди призвели до майнового розшарування населення, масового безробіття, посилення соціального напруження і зростання недовіри населення до органів державної влади. Екстремістські форми соціальної активності є специфічною реакцією на відсутність життєвих перспектив, зубожіння та соціальне приниження переважної більшості населення країни.

Незбалансованість економічного розвитку відображаються також на аномічному стані українського суспільства, що призводить до порушення процесу соціалізації та адаптації молоді людини у складних умовах життя, кризи інститутів сім'ї, освіти і виховання, браку можливостей для проведення змістовного дозвілля. Комплексно така соціокультурна ситуація зумовила появу девіантних і делінквентних тенденцій у молодіжному середовищі, які стали своєрідним живильним ґрунтом для виникнення та поширення екстремістських практик.

Серед суспільно-політичних чинників ескалації політичного радикалізму та екстремізму в молодіжному середовищі України вирізняються брак ефективних механізмів політичної соціалізації сучасної молоді, надмірна поляризація політичної системи, криза ліберальних цінностей, ідей толерантності, несформованість концепції патріотичного виховання. Наслідками впливу цих чинників є пошук представниками молодого покоління альтернативних джерел реалізації свого потенціалу, зростання протестної активності молоді, участь у діяльності суб'єктів політики, заснованих на етноцентристських ідеях.

У межах концепції запобігання і протидії виявам молодіжного політичного радикалізму та екстремізму мають поєднуватись правоохоронні та інформаційно-просвітницькі заходи. Особливої уваги потребує розроблення механізму професійної відповідальності державних службовців і посадових осіб органів місцевого самоврядування за ухвалення управлінських рішень, що

спричинили зростання протестних настроїв серед окремих прошарків населення, ескалацію суспільно-політичного напруження у державі або її окремих регіонах, поширення виявів нетерпимості на етнонаціональному та релігійному ґрунті.

Дослідження інституційно-правового забезпечення антиекстремістської діяльності держави засвідчило наявність окремих проблемних точок. Насамперед – це розпорошеність правових норм, неузгодженість законодавчих актів, що регламентують питання запобігання і протидії політичному радикалізму та екстремізму в Україні.

У вітчизняному законодавстві й досі не сформовано правового визначення екстремізму. Попри низку законодавчих ініціатив вагомою проблемою досі лишається відсутність профільного закону, який має в нормувувати систему запобігання екстремізму, визначати межі професійної компетенції органів державної влади, уповноважених забезпечувати протидію цьому явищу. Серед слабких місць законопроектів варто відзначити їхню популістську спрямованість і неконкретне визначення механізмів протидії виявам екстремізму. Нормативно-правова неврегульованість блокує розроблення ефективної системи протидії екстремізму в українському суспільстві.

Враховуючи суттєві недоліки законодавчих ініціатив, обґрунтовано необхідність зосередження антиекстремістського законодавства на проблемах профілактики цих виявів, що сприятиме унеможливленню його перетворення на інструмент утиску інакомислення та опозиційно налаштованих політичних сил, як це подекуди спостерігається, зокрема, у Російській Федерації та Республіці Білорусь.

З огляду на необхідність посилення гуманістичного складника інституційно-правового забезпечення антиекстремістської діяльності Української держави, актуальною лишається проблема розроблення освітніх, соціокультурних та інформаційно-психологічних технологій, спрямованих на зниження деструктивного потенціалу молодіжного політичного радикалізму та екстремізму. Серед них перспективними є зосередження зусиль і можливостей Міністерства молоді та спорту України, Міністерства освіти і науки України та центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді Міністерства соціальної політики України на профілактичній діяльності через реалізацію цільових програм із популяризації принципів патріотизму і толерантності, забезпечення соціального супроводу молодих людей, які за різних умов потрапили до екстремістських угруповань.

Окремої уваги заслуговують питання налагодження конструктивної взаємодії органів державної влади та ЗМІ у сфері протидії екстремізму серед

молоді, сприяння розвитку міжнаціонального та етноконфесійного діалогу з метою запобігання поширенню радикалістських ідей та екстремістських псевдоцінностей у молодіжному середовищі України.

Зважаючи на ескалацію збройного насильства у східних регіонах України, перспективними напрямками подальших досліджень є розроблення та обґрунтування політико-правових механізмів запобігання виникненню і протидії діяльності незаконних воєнізованих формувань задля унеможливлення втягнення до них, насамперед, молодих людей.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Васильчук Є. О. Політичний радикалізм та екстремізм у молодіжному середовищі України [Текст] / Є. О. Васильчук. – Черкаси : «Палліум», 2014. – 514 с.

Рецензії: Морозов І. Л. Рецензія на монографію: Васильчук Є. О. Політичний радикалізм та екстремізм в молодіжному середовищі України / Є. О. Васильчук. – Черкаси: «Палліум», 2014 / І. Л. Морозов // Гілея : науковий вісник : збірник наукових праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : ПП «Видавництво «Гілея», 2014. – Вип. 89 (10). – С. 454–456.

Кизима С. А. Рецензія на монографію: Васильчук Є. О. Политический радикализм и экстремизм в молодежной среде Украины / Е. О. Васильчук. – Черкасы : «Паллиум», 2014. – 514 с. / С. А. Кизима // Гілея : науковий вісник : збірник наукових праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : ПП «Видавництво «Гілея», 2014. – Вип. 90 (11). – С. 435–436.

2. Васильчук Є. О. Політичний радикалізм сучасних молодіжних субкультур [Текст] : монографія / Є. О. Васильчук. – Черкаси : видавництво Чабаненко Ю. А., 2012. – 264 с.

3. Васильчук Є. О. Російський екстремізм в Україні [Текст] : монографія / Є. О. Васильчук. – Черкаси : Видавець Ольга Вовчок, 2015. – 120 с.

Статті у фахових наукових виданнях України:

4. Васильчук Є. О. Молодіжні субкультури, контркультура та антикультура: особливості співвідношення, взаємодії та полярності у політичних процесах [Текст] / Є. О. Васильчук // Гілея: наук. вісн. : зб. наук. пр. / гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : ВІР УАН, 2012. – Вип. 61 (№6). – С. 677–683.

5. Васильчук Є. О. Особливості взаємодії молодіжних субкультур та сучасного інформаційного суспільства [Текст] / Є. О. Васильчук, О. Ю. Павлова

// Вісник державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2012. – № 4. – С. 214–217. (0,5/0,4 д.а.).

6. Васильчук Є. О. Феномен політичної контркультури в пострадянських суспільствах: фактори формування, особливості прояву та ідеологічний зміст [Текст] / Є. О. Васильчук, І. Л. Морозов // Політологічний вісник : зб. наук. пр. – К. : ІНТАС, 2012. – Вип. 60. – С. 310–324. (0,8/0,6 д.а.).

7. Васильчук Є. О. Ідейно-культурні джерела сучасних лівонаціоналістичних і анархістських груп в Україні [Текст] / Є. О. Васильчук // Вісник СевНТУ. Серія : Політологія : зб. наук. пр. – 2013. – Вип. 145/2013. – С. 171–177.

8. Васильчук Є. О. Ідеологічні доктрини українських правоекстремістських об'єднань у контексті постмодерністського дискурсу (на прикладі УНА-УНСО) [Текст] / Є. О. Васильчук // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право : зб. наук. пр. – К. : ІВЦ «Політехніка», 2013. – № 3 (19). – С. 16–20.

9. Васильчук Є. О. Ідеологічні засади консервативно-комуністичних течій в Україні [Текст] / Є. О. Васильчук // Політологічні записки : зб. наук. пр. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2013. – Вип. 2 (8). – С. 54–62.

10. Васильчук Є. О. Концептуальні засади політики запобігання і протидії політичному радикалізмові та екстремізму в молодіжному середовищі України [Текст] / Є. О. Васильчук // Нова парадигма : [журн. наук. пр.] / гол. ред. В. П. Бех. ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова ; творче об'єднання «Нова парадигма». – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. – Вип. 116. – С. 107–118.

11. Васильчук Є. О. Культурологічні аспекти дослідження феномену молодіжної протестності, радикалізму та екстремізму [Текст] / Є. О. Васильчук // Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова / [відп. ред. О. В. Бабкіна]. – К. : Вид-во Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова, 2013. – Сер. 22. – С. 76–81.

12. Васильчук Є. О. Особливості історико-політологічних підходів до явища молодіжного радикалізму та екстремізму [Текст] / Є. О. Васильчук // Держава і право. Юридичні і політичні науки : зб. наук. пр. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2013. – Вип. 60. – С. 508–514.

13. Васильчук Є. О. Особливості поширення політичного радикалізму та екстремізму в молодіжному середовищі України [Текст] / Є. О. Васильчук // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна (Серія «Питання політології»; Вип. 23). – 2013. – № 1060. – С. 200–203.

14. Васильчук Є. О. Політико-правові підходи до феномену молодіжного політичного радикалізму та екстремізму [Текст] / Є. О. Васильчук // Історико-політичні проблеми сучасного світу : зб. наук. ст. – Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2013. – Т. 25–26. – С. 33–36.

15. Васильчук Є. О. Політичний радикалізм та екстремізм як комплекс загроз і викликів національній безпеці України [Текст] / Є. О. Васильчук // Гілея : наук. вісн. : зб. наук. пр. / гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : ВІР УАН, 2013. – Вип. 75 (№ 8). – С. 517–519.

16. Васильчук Є. О. Радикальні та екстремістські рухи в Україні: субкультурний контекст [Текст] / Є. О. Васильчук // Стратегічні пріоритети. – 2013. – № 2 (27). – С. 27–33.

17. Васильчук Є. О. Релігійні джерела політико-ідеологічних доктрин праворадикальних об'єднань в Україні [Текст] / Є. О. Васильчук // Стратегічні пріоритети. – 2013. – № 3 (28). – С. 97–102.

18. Васильчук Є. О. Релігійно мотивований політичний радикалізм та екстремізм як загроза національній безпеці України [Текст] / Є. О. Васильчук // Наукові праці : наук.-метод. журн. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. – Вип. 200. – Т. 212. Політологія. – С. 151–155.

19. Васильчук Є. О. Соціально-філософські та соціологічні підходи до явища молодіжного політичного радикалізму та екстремізму [Текст] / Є. О. Васильчук // Політологічний вісник : зб. наук. пр. – К. : ВАДЕКС, 2013. – Вип. 69. – С. 125–139.

20. Васильчук Є. О. Російські праворадикальні об'єднання в Україні: особливості програматики та ідеологічних доктрин [Текст] / Є. О. Васильчук // Політологічний вісник : зб. наук. пр. – К. : ВАДЕКС, 2013. – Вип. 71. – С. 351–367.

21. Васильчук Є. О. Традиціоналістські доктрини правоекстремістських об'єднань в Україні [Текст] / Є. О. Васильчук // Стратегічні пріоритети. – 2013. – № 4 (29). – С. 113–118.

22. Васильчук Є. О. Вплив масової культури на зростання радикалістських настанов та екстремістських проявів у молодіжному середовищі України [Текст] / Є. О. Васильчук // Політологічний вісник : зб. наук. пр. – К. : ВАДЕКС, 2014. – Вип. 72. – С. 382–396.

23. Васильчук Є. О. Рух «нових лівих» як ідейна течія політичного радикалізму в Україні [Текст] / Є. О. Васильчук // Стратегічні пріоритети. – 2014. – № 2 (31). – С. 17–22.

24. Васильчук Є. О. Соціально-економічні чинники ескалації політичного радикалізму та екстремізму у молодіжному середовищі України [Текст] / Є. О. Васильчук // Гілея : науковий вісник : збірник наукових праць /

гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : ПП «Видавництво «Гілея», 2014. – Вип. 86 (7). – С. 312–318.

25. Васильчук Є. О. Теоретичні підходи до вивчення російського екстремізму [Текст] / Є. О. Васильчук // Гілея : науковий вісник : збірник наукових праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : ПП «Видавництво «Гілея», 2015. – Вип. 93 (2). – С. 372–377.

26. Васильчук Є. О. Інституціоналізація російських екстремістських об'єднань в Україні [Текст] / Є. О. Васильчук // Гілея : науковий вісник : збірник наукових праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : ПП «Видавництво «Гілея», 2015. – Вип. 95 (4). – С. 392–397.

27. Васильчук Є. О. Політико-правові аспекти загроз і викликів українській державності з боку російських екстремістських об'єднань [Текст] / Є. О. Васильчук // Гілея : науковий вісник : збірник наукових праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : ПП «Видавництво «Гілея», 2015. – Вип. 96 (5). – С. 427–432.

28. Васильчук Є. О. Тенденції деструктивної діяльності суб'єктів російського екстремізму в Україні [Текст] / Є. О. Васильчук // Гілея : науковий вісник : збірник наукових праць / гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : ПП «Видавництво «Гілея», 2015. – Вип. 97 (6). – С. 361–367.

Статті у зарубіжних фахових виданнях:

29. Васильчук Е. О. Особенности стратегий политико-идеологического взаимодействия советско-российской панк-субкультуры и радикальных политических организаций в России [Текст] / Е. О. Васильчук // Научный вестник ГАОУ ВПО «Невинномысский государственный гуманитарно-технический институт». – Невинномыськ, 2010. – № 4. – С. 49–52.

30. Васильчук Е. О. Панк как форма противостояния потребительской и конформной цивилизации [Текст] / Е. О. Васильчук, А. Н. Ильин, Е. Р. Авилова // Научный вестник Уральского академии государственной службы: политология, экономика, социология, право. – Екатеринбург, 2012. – № 1 (18). – С. 27–33. (0,5/0,3 д.а.).

31. Васильчук Е. О. Роль субкультур в социальной мобильности молодежи в постсоветских обществах [Текст] / Е. О. Васильчук, С. Н. Бородин // Теория и практика общественного развития. – Краснодар, 2012. – № 4. – С. 225–228. (0,3/0,2 д.а.).

32. Васильчук Е. О. Особенности правового обеспечения политики противодействия экстремизму в Украине [Текст] / Е. О. Васильчук // Научный вестник ГАОУ ВПО «Невинномысский государственный гуманитарно-технический институт». – Невинномыськ, 2013. – № 2. – С. 72–85.

33. Васильчук Е. О. Перспективные направления совершенствования институционально–правового обеспечения системы предупреждения и противодействия экстремизму в Украине [Текст] / Е. О. Васильчук // Вопросы управления. – Екатеринбург, 2013. – № 4 (6). – С. 277–285.

34. Васильчук Е. О. Социокультурные и информационно-психологические технологии противодействия молодежному политическому радикализму и экстремизму: стратегия для Украины [Текст] / Е. О. Васильчук // Проблемы управления. – Минск, 2014. – № 1 (50). – С. 159–162.

35. Васильчук Е. О. Общественно-политические и идеологические детерминанты воспроизводства экстремистских настроений в молодежной среде Украины [Текст] / Е. О. Васильчук // Идеологические аспекты военной безопасности. – Минск, 2014. – № 1. – С. 33–38.

36. Васильчук Е. О. Молодежный политический радикализм и экстремизм в Украине как объект научного исследования [Текст] / Е. О. Васильчук // Идеологические аспекты военной безопасности. – Минск, 2014. – № 2. – С. 42–45.

37. Васильчук Е. О. Социокультурное содержание молодежного политического радикализма и экстремизма на Украине [Текст] / Е. О. Васильчук // PolitBook. Журнал политической науки. – Москва, 2014. – № 3. – С. 93–100.

38. Васильчук Е. О. Современные идеологические тренды развития правэкстремистских объединений в Украине [Текст] / Е. О. Васильчук // Идеологические аспекты военной безопасности. – Минск, 2015. – № 1. – С. 32–35.

39. Васильчук Е. О. Особенности формирования идеологических доктрин правэкстремистских объединений в Украине [Текст] / Е. О. Васильчук // Идеологические аспекты военной безопасности. – Минск, 2015. – № 2. – С. 34–37.

Публікації в інших наукових виданнях:

40. Васильчук Е. О. Латентный конформизм как доминанта политизации идейного базиса панк-субкультуры [Текст] / Е. О. Васильчук, А. Ю. Павлова // Вестник Челябинской государственной академии культуры и искусств. – Челябинск, 2012. – № 4 (32). – С. 56–61. (0,4/0,2 д.а.).

41. Васильчук Е. О. Радикальные политические движения современности: особенности субкультурного стиля [Текст] / Е. О. Васильчук, И. Л. Морозов, Е. А. Матвиенко // Вестник Волгоградской академии МВД России. – Волгоград, 2012. – Вып. 2 (21). – С. 9–15. (0,4/0,3 д.а.).

42. Васильчук Е. О. Распространение субкультурных движений как результат социальной разобщенности в молодежной среде [Текст] / Е. О. Васильчук, М. В. Морев, В. И. Попова // Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз. – Волгоград, 2012. – № 4 (22). – С. 125–134. (0,5/0,2 д.а.).

43. Васильчук Е. О. Особенности институционально-правового обеспечения противодействия экстремизму в Украине [Текст] / Е. О. Васильчук, Е. А. Матвиенко, И. Л. Морозов // Вестник Воронежского института МВД России. – Воронеж, 2013. – № 3. – С. 117–121. (0,6/0,4 д.а.).

44. Wasilczuk J. Upolitycznienie ideowych podstaw radziecko-rosyjskiej subkultury punk: jego glowne cechy i etapy [Текст] / J. Wasilczuk, G. Durka // Edukacja wobec wspolczesnych problemow spolecznych. – Poznan : Contact, 2013. – S. 97–113. (0,7/0,5 д.а.).

45. Васильчук Є. О. Лідер української націоналістичної організації (1990–2004 рр.): колективний портрет [Текст] / Є. О. Васильчук, Е. С. Андрищенко // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2013. – Вип. 35. – С. 230–237. (0,5/0,2 д.а.).

Тези наукових конференцій:

46. Васильчук Є. О. Педагогічний супровід представників молодіжних субкультур з попередження проявів екстремізму [Текст] / Є. О. Васильчук // Інноваційний розвиток вищих навчальних закладів України : друга наук.-практ. конф. 10–11.01.2012. – Черкаси, 2012. – С. 54–65.

47. Васильчук Е. О. Особенности процесса формирования субкультурных идентичностей современной молодежи [Текст] / Е. О. Васильчук // Социальные идентичности в глобализирующемся мире: содержание, типы, механизмы трансформации : материалы Международн. науч.-практ. конф. / глав. ред. В. Р. Чагилов. – Невинномысск : НГГТИ, 2012. – С. 20–23.

48. Васильчук Є. О. Неформальне молодіжне середовище як соціальна база політичного радикалізму та екстремізму в сучасній Україні [Текст] / Є. О. Васильчук // Третій національний конвент Міжнародної Асоціації Студентів Політичної Науки (Україна) : матеріали. – Острог, 2013. – С. 29–30.

49. Васильчук Є. О. Неформальні об'єднання молоді як соціальна база політичного радикалізму та екстремізму [Текст] / Є. О. Васильчук // Досягнення соціально-гуманітарних наук в сучасній Україні : Матер. III Всеукр. наукової конфер. з міжнар. участю (м. Сімферополь, 26 квітня 2013 р.) : у 4-х частинах. – Д. : ТОВ «Інновація», 2013. – Ч. 3. – С. 50–52.

50. Васильчук Є. О. Політичний екстремізм як загроза національній

безпеці України [Текст] / Є. О. Васильчук // Третій Чорноморський політологічний форум : збірн. статей (17–18 трав. 2013 р., м. Одеса) / Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2013. – С. 11–12.

51. Васильчук Є. О. Особливості використання елементів ксенофобії в ідеологічних доктринах російських праворадикальних рухів (на прикладі Всеросійського суспільно-патріотичного руху «Російська національна єдність») [Текст] / Є. О. Васильчук // Етнонаціональна політика в теорії та практиці українського націоналізму: історія і сьогодення : матеріали V Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю, Івано-Франківськ, 14–15 червня 2013 р. / Наук. ред. О. М. Сич. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2013. – С. 76–86.

52. Васильчук Є. О. Релігійні аспекти політичного радикалізму та екстремізму у молодіжному середовищі України [Текст] / Є. О. Васильчук // Ціннісний вимір політичної діяльності: політичні реалії та ілюзії в сучасному українському суспільстві : Збірник наукових праць / Редколегія: Ю. М. Бардачов – голова, В. Ф. Цвих, Ф. Г. Семенченко та ін. – Херсон : вид-во ПП Вишемирський В. С., 2013 – С. 103–106.

53. Васильчук Є. О. Перспективні напрямки профілактики проявів екстремізму серед сучасної молоді [Текст] / Є. О. Васильчук // Науковий діалог «Схід-Захід» : матер. всеукр. наук. конфер. з міжнар. участю. (м. Кам'янець-Подільський, 10 липня 2013 р.) : у 4-х частинах. – Д. : ТОВ «Інновація», 2013. – Ч. 3. – С. 167–170.

54. Васильчук Є. О. Нормативно-правове забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України з протидії проявам екстремізму [Текст] / Є. О. Васильчук // Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 27 вересня 2013 р.). – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. – С. 36–38.

55. Васильчук Є. О. Удосконалення нормативно-правового забезпечення порядку проведення масових заходів як невід'ємна складова політики протидії проявам екстремізму в Україні [Текст] / Є. О. Васильчук // Актуальні питання забезпечення громадської безпеки та правопорядку : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 18 жовт. 2013 р.). – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. – С. 41–42.

56. Васильчук Є. О. Використання можливостей системи освіти щодо протидії поширенню радикалістських та інтолерантних настанов у молодіжному середовищі України [Текст] / Є. О. Васильчук // Науковий діалог «Схід-Захід» : Матер. II всеукр. наук. конфер. з міжнар. участю. (м. Бахчисарай, 12 жовтня 2013 р.) : у 4-х частинах. – Д. : ТОВ «Інновація», 2013. – Ч. 4. –

С. 204–207.

57. Васильчук Е. О. Особенности использования религиозных идей российскими экстремистскими объединениями в Украине [Текст] / Е. О. Васильчук // Сборник материалов IV Южно-Российского политологического конвента (г. Ростов-на-Дону, 21–25 октября 2013 г.) ; под ред. Р. А. Пупыкина, И. В. Николаева ; Южный федеральный университет. – Ростов-на-Дону : Издательство Южного федерального университета, 2013. – С. 24–27.

58. Васильчук Е. О. Политический радикализм и экстремизм в молодежной среде как угроза национальной безопасности [Текст] / Е. О. Васильчук // Социально-политическое развитие России как комплексная проблема гуманитарного знания : материалы IV Всерос. науч. конф., г. Волгоград, 25–26 апреля 2013 г. / отв. ред. : Е. А. Матвиенко. – Волгоград : ВА МВД России, 2013. – Т. 1. – С. 218–223.

59. Васильчук Є. О. Механізми використання релігійних конструктивів суб'єктами політичного радикалізму та екстремізму в Україні [Текст] / Є. О. Васильчук // II Міждисциплінарні гуманітарні читання : тези доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародн. участю, 26 лютого 2014 року, м. Київ. – К., 2014. – С. 101–103.

60. Васильчук Е. О. Криминологические характеристики молодежного экстремизма в Украине [Текст] / Е. О. Васильчук // Сборник материалов Международной научно-практической конференции «Проблемы борьбы с преступностью и подготовки кадров для правоохранительных органов» (3 апреля 2014 года, Академия МВД Республики Беларусь, г. Минск). – Минск : Академия МВД, 2014. – С. 129–130.

61. Васильчук Е. О. Социальное сопровождение молодежи, оказавшейся в сложных жизненных обстоятельствах, как профилактика проявлений экстремизма в Украине [Текст] / Е. О. Васильчук // Социальное проектирование: теория и практика : материалы VII заочной Международной научно-практической конференции. – Омск : Изд-во Ом. гос. ун-та, 2014. – С. 18–24.

62. Васильчук Є. О. Формування демократичної політичної культури та політичної участі як механізм подолання екстремістських проявів у молодіжному середовищі України [Текст] / Є. О. Васильчук // III Міждисциплінарні гуманітарні читання : тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції. 6–7 червня 2014 р., м. Київ. – К., 2014. – С. 89–91.

63. Васильчук Є. О. Створення незаконних воєнізованих формувань як різновид екстремістської діяльності в Україні [Текст] / Є. О. Васильчук //

Актуальні питання оперативно-розшукової протидії злочинам : матеріали наук.-практ. семінару (Дніпропетровськ, 16 трав. 2014 р.). – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2014. – С. 30–33.

64. Васильчук Е. О. Кризис института семьи как фактор возникновения экстремизма в молодежной среде Украины [Текст] / Е. О. Васильчук, А. В. Грушевский // Молодёжь – будущее России : материалы VI заочной Международной научно-практической конференции с участием студентов и аспирантов (Омск, апрель 2014 г.) / [ред. кол.: Ю. П. Дубенский (пред.), В. М. Кадневский (науч. ред.), О. Е. Костенко (отв. ред.)]. – Омск : Изд-во Ом. гос. ун-та, 2014. – С. 429–434. (0,2/0,1 д.а.).

АНОТАЦІЇ

Васильчук Є. О. Молодіжний політичний радикалізм та екстремізм у сучасній Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.03 – політична культура та ідеологія. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2016.

У дисертаційному дослідженні вперше у вітчизняній політичній науці здійснено комплексний аналіз виявів політичного радикалізму та екстремізму в молодіжному середовищі України. Узагальнено теоретичні підходи до явища політичного радикалізму та екстремізму, встановлено особливості і тенденції поширення політичного радикалізму та екстремізму серед сучасної української молоді.

Проаналізовано ідейно-культурні витоки радикалістських ідеологічних доктрин та здійснено класифікаційний розподіл екстремістських спільнот. Установлено й обґрунтовано роль субкультурних та релігійних джерел у формуванні політико-ідеологічних концепцій суб'єктів екстремізму.

Досліджено вплив соціально-економічних, соціокультурних і суспільно-політичних чинників на процес поширення екстремістських ідей та практик серед молоді.

Проаналізовано стан інституційно-правового забезпечення запобігання і протидії виявам екстремізму в Україні щодо відповідності його можливостей реалізовувати завдання в цій сфері.

Обґрунтовано пріоритетні напрямки вдосконалення інституційно-правового забезпечення державної політики та підготовлено авторські рекомендації щодо розроблення і впровадження інформаційно-психологічних та соціокультурних технологій із деактивації виявів екстремізму в молодіжному середовищі України.

Ключові слова: молодіжний політичний радикалізм, екстремізм, політична ідеологія, демократична політична культура, політична соціалізація молоді, політичні цінності, перехідне суспільство, ідейно-культурні джерела, інформаційно-психологічні та соціокультурні технології.

Васильчук Е. О. Молодежный политический радикализм и экстремизм в современной Украине. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора политических наук по специальности 23.00.03 – политическая культура и идеология. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2016.

В диссертационном исследовании впервые в украинской политической науке осуществлен комплексный анализ проявлений политического радикализма и экстремизма в молодежной среде Украины. Обобщены теоретические подходы к явлению политического радикализма и экстремизма, установлены особенности и тенденции распространения политического радикализма и экстремизма среди современной украинской молодежи.

Доказано, что деструктивное идеологическое влияние и специфическая социальная практика субъектов экстремистской деятельности является катализатором дестабилизации общественно-политической ситуации в государстве или ее отдельных регионах. Это обусловлено бескомпромиссностью радикально настроенных лиц в отношении необходимости проведения общественных изменений, фанатизмом и нетерпимостью экстремистских группировок, жестокостью, цинизмом и значительным общественным резонансом совершаемых ими преступлений.

Проанализированы идейно-культурные истоки радикалистских идеологических доктрин и осуществлено классификационное деление экстремистских сообществ. Установлена и обоснована роль субкультурных и религиозных источников в формировании политико-идеологических концепций субъектов экстремизма. Доказано, что изучение идейно-культурных источников экстремизма позволяет установить и конкретизировать мотивацию индивидов к экстремистской деятельности, выявить формы и методы манифестации экстремистских группировок в политической жизни.

Исследовано влияние социально-экономических, социокультурных и общественно-политических факторов на процесс распространения экстремистских идей и практик среди современной украинской молодежи. Констатируется, что распространение радикалистских идей и экстремистских практик свидетельствует об определенном уровне разбалансированности общественной системы. Появление и распространение таких деструктивных

воздействий обуславливается диалектической связью психосоциального состояния индивида с социальными условиями существования.

Проанализировано состояние институционально-правового обеспечения предотвращения и противодействия проявлениям экстремизма в Украине относительно соответствия его возможностей реализовывать задачи в данной сфере. Доказано, что наиболее актуальными проблемами для Украины в сфере осуществления антиэкстремистской деятельности являются разобщенность правовых норм, несогласованность и фрагментарность законодательных актов, регламентирующих вопросы предотвращения и противодействия политическому радикализму и экстремизму в Украине.

Констатируется, что, несмотря на актуальность вызовов и угроз национальной безопасности Украины со стороны субъектов экстремистской деятельности, в украинском законодательстве до сих пор не сформулировано правовое определение экстремизма. Поэтому экстремистские действия квалифицируются в рамках преступлений общеуголовной направленности, что, безусловно, не охватывает всех форм проявлений экстремизма.

Исследованы приоритетные направления совершенствования институционально-правового обеспечения государственной политики, и подготовлены авторские рекомендации по разработке и внедрению информационно-психологических и социокультурных технологий по деактивации проявлений экстремизма в молодежной среде Украины. Обосновано, что надлежащего законодательного урегулирования требуют порядок и механизмы проведения профилактических бесед, вынесения предписаний и официальных предупреждений гражданам и их объединениям, деятельность которых содержит признаки экстремистской деятельности.

Ключевые слова: молодежный политический радикализм, экстремизм, политическая идеология, демократическая политическая культура, политическая социализация молодежи, политические ценности, переходное общество, идейно-культурные источники, информационно-психологические и социокультурные технологии.

Vasylichuk E. Youth Political Radicalism and Extremism in Modern Ukraine. – Manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Political Sciences in specialty 23.00.03 – political culture and ideology. – National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2016.

The doctoral thesis has made a comprehensive analysis of signs of political radicalism and extremism among young people in Ukraine for the first time in the national political science. Theoretical approaches to the phenomenon of political

radicalism and extremism have been summarized, features and expansion trends of political radicalism and extremism among young Ukrainians have been determined.

Ideological and cultural origins of radicalize ideological doctrines have been analyzed and the classification of extremist communities have been made. The role of sub-cultural and religious sources in forming political and ideological concepts of extremism has been defined and proved.

The impact of socio-economic, socio-cultural and socio-political factors on the propagation of extremist ideas and practices among young people has been studied.

The state of institutional and legal provision and the ability to prevent and resist extremism in Ukraine has been considered.

Priorities to improve the institutional and legal support of government policy have been substantiated and copyright recommendations on the development and implementation of information and psychological and socio-cultural technologies of extremism deactivation among Ukrainian youth have been designed.

Keywords: youth political radicalism, extremism, political ideology, democratic political culture, political socialization of youth, political values, transitional society, ideological and cultural sources, information-psychological and socio-cultural technology.